

Література:

1. Барабаш Ю. Дух животворить... – К. : Темпора, – 478 с.
2. Горський В. С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія) : Філософ. нариси / В. С. Горський. – К. : Центр практ. філос., 2001. – 235 с.
3. Попович М. Григорій Сковорода на тлі філософсько-релігійних рухів «раннього Модерну» / М. Попович // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність : зб. наук. пр. / [С. Л. Йосипенко, Я. М. Стратій (упоряд.); І. П. Стогній (відп. ред.)]. – К. : Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2003. – С. 30–50.
4. Сковорода Г. Твори: у 2-х т. / Григорій Сковорода; [2-е вид., виправ. / НАНУ. Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка]. – Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги; [передм. О. Мишанича]. – К. : Обереги, 2005. – (Київська бібліотека давнього українського письменства). – 528 с.
5. Ушкалов Л. Творчість Григорія Сковороди в дзеркалі статистики // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність – Львів : 2006–2007. – С. 400–407.
6. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди. – Варшава, 1934. – 233 с.

О. С. Гончарова

канд. іст. наук, доц. кафедри історії України,
ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Заснування та діяльність Державного єврейського театру в місті Харкові (1925–1934 рр.)

Принципово важливою складовою культурних процесів в Україні у 1920-х — на початку 1930-х років була політика коренізації, спрямована на те, щоб надати народам, об'єднаним у СРСР реальної можливості розвивати свої національні культури і мови. При здійсненні політики коренізації в Україні було передбачено створення необхідних політичних та економічних умов для розвитку етнічних меншин. Національно-культурна політика серед етнічних меншин здійснювалася в найрізноманітніших формах: шляхом створення і розвитку освітніх установ та організації культурно-просвітницьких закладів. Одним з практичних кроків цієї політики й стало відкриття в м. Харкові Державного єврейського театру який був призначений стати провідником нової радянської ідеології серед українських євреїв.

В історії вітчизняного театру й досі тема театрів національних меншин в Україні періоду 20–30-х років ХХ ст. залишається малодослідженою.

Існує лише невелика кількість наукових розвідок у яких досліджено деякі аспекти діяльності Державного єврейського театру [1]. Практично, поза увагою дослідників залишилися цікаві факти з історії заснування та діяльності цього театру.

Метою статті є дослідження діяльності Державного єврейського театру періоду його існування в м. Харкові, оскільки він з одного боку, залишив помітний слід в історії культури Харківщини, що було пов'язано з активною присутністю єврейського компонента в складі населення цього регіону, а з іншого, на наш погляд, став показовим експериментом ідеологічної технології радянської влади в галузі національної політики.

22 вересня 1925 року Рада Народних Комісарів України прийняла рішення про організацію з початку 1925/1926 бюджетного року в м. Харкові Державного єврейського театру. У постанові РНК УСРР «Про організацію на Україні державного єврейського театру» зазначалося, що театр утворювався з метою сприяння розвитку єврейської пролетарської культури та наближення пролетарського мистецтва до широких єврейських трудящихся мас. Діяльність театру не обмежувалася лише м. Харковом, він повинен був «періодично обслуговувати міста з значним числом єврейського населення» [2, с. 22]. Для організації театру Колегія Народного Комісаріату Просвіти виділила помешкання Малого театру [3, арк. 180]. А для керівництва роботою по створенню театру на засіданні головного бюро єврейської секції, що діяла при ЦК КП(б)У 25 вересня 1925 року було затверджено тимчасову комісію, до складу якої увійшли: Шпрах, Мишковський, Литвакова, Фельдман та Голубицький [4, арк. 43]. Театр планувалося відкрити в 20-х числах листопада 1925 року, та підготовчі заходи зайняли довше часу, ніж передбачалося.

За підготовчій період було проведено велику роботу з укомплектування нового театру кадрами. Директором театру був призначений член Центрального Комітету Робмису Д. Я. Гольберг. Сформувався й постійно діючий склад управління театру: Гольберг, Ліфшиц та Левкова. На посаду режисера Державного єврейського театру було запрошено Е. В. Лойтера. Для художнього оформлення театру та виготовлення декорацій були залучені художники І. Рибак та І. Робічев. Для роботи в театрі були запрошені композитори О. Клейн, Л. Пульвер [5, с. 17].

Найбільш клопітка робота була проведена по формуванню трупи театру. Ядром театральної трупи стала група випускників театральної студії «Культур-Ліги», 18 випускників якої повернулися до України після чотирьохрічного навчання в Москві, у кращих майстрів сцени, серед яких можна назвати таких, як Є. Б. Вахтангов та В. З. Мейєрхольд. Крім студійців до трупи поза конкурсом були прийняті єврейські актори з інших театрів — Л. Бугова та М. Ліфшиц. Решта акторів відбиралася

за конкурсом.

Урочисте відкриття Державного єврейського театру відбулося в місті Харкові 6 грудня 1925 року [6, с. 336]. До відкриття театру трупа підготувала два спектаклі «Пурім-Шпіль» (єврейський народний балаган) та «Ін брен» (трагедія, в якій дії розгортаються в часи громадянської війни) Е. Лойтера. На думку критиків, в постановці «Пурім-Шпіля» відбилась потреба в народному видовищі, а в відвертій святковості театральної гри відчувався вплив «Принцеси Турандот» вахангівців [7, с. 189]. Виставу «Ін брен» критики визнали менш вдалою: «Текст дуже слабкий. В п'єсі немає сюжету. П'єса розпадається на очах глядача на окремі картини. У постановці дуже багато недочотів (так у тексті — Авт.) — підкреслюємо, великих недочотів — багато масових сцен не зроблені, багато різною, порожнечі стилю й гри, і все ж ця постановка дійсно творча... Спектакль яскравий, хитання від видимих провалів до блискучих уривків, від безсмачності до тонкого почуття гармонії. Але в цілому театр дав багато й не дивлячись на текст — спектакль цікавий» [8, с. 10].

Серед постановок початкового періоду діяльності театру, що користувались успіхом у глядачів слід відзначити спектаклі «Цвей Кунілемлех» А. Гольдфадена, «Шабсе Цві» за творами Ю. Жуковського та Ш. Ашему, «Загмук» А. Глебова, «Бабеф» М. Левідова, «Боле-Тайвос» зкомпонована з двох п'єс Менделе Мойхер Скорім.

Як і планувалося, театр не обмежувався лише м. Харковом. Вже на другому році свого існування театр їде на гастролі [9, с. 98]. Вистави Державного єврейського театру змогли побачити глядачі Одеси, Дніпропетровська, Кременчуга, Полтави, Вінниці, Бердичева та інших міст України.

Початок діяльності театру супроводжувався значними труднощами. Однією з них була відсутність сучасних п'єс в репертуарі театру. Врахувавши потреби театру Всеукраїнське товариство допомоги єврейській культурі «Гезкульт» оголосило конкурс на написання п'єси єврейською мовою. Головною вимогою до її змісту було «своїм змістом відповідати значінню Жовтневої революції й дати художній відбиток їй» [10, с. 201]. Це значно покращило становище з репертуаром театру.

Крім цього театр існував в дуже скрутному матеріальному становищі. Коштів, що виділялися з бюджету на утримання театру катастрофічно не вистачало для нормального його функціонування. Як зазначалося в звіті про стан культурно-просвітницької роботи на Харківщині за 1926/1927 роки: «Єврейський театр нормальної роботи на кошти, що йому видаються з центрального бюджету, вести не може» [11, арк. 62 (зв.)]. Колегія Наркомпросу УСРР, враховуючи тяжке матеріальне становище Державного єврейського театру 27 квітня 1925 року прийняла рішення про надання йому субсидії [12, с. 10]. Однак, отри-

мати субсидію в повному обсязі театру не вдалося. Після довгих переговорів Харківський Округком надав йому лише половину обіцяної суми [13, с. 131].

Починаючи четвертий рік свого існування, театр значно змінив свій художньо-керівний склад та поповнив трупу новими акторами. В 1928 році Е. Лойтер, після різкої критики своїх постановок був змушений покинути театр. Основними звинуваченнями, що висувались режисеру були — невміння організувати масового глядача та низьке відвідування театру [14, с. 110]. Новим художнім керівником театру став М. Норвід — в минулому актор Московського державного єврейського театру. На ряд постановок запрошували режисера С. Марголіна. Завідувачем музичної частини було запрошено композитора М. Мільнера. Щоб виховати нові акторські кадри, Державний єврейський театр зарахував до допоміжного складу трупи 15 здібних учнів єврейської студії Одеського музично-драматичного інституту [15, с. 24]. Таким чином до середини 1928 року трупа кількісно збільшилась на 50 % [16, арк. 99].

Серед кращих вистав нового періоду діяльності театру слід відзначити «Гірш Леккерт» А. Кушнірова, «Барг Аруф» З. Чалой, «Ді Лецте» Л. Резніка, «Ніт гедайгет» П. Маркиша. Крім популяризації творів єврейських авторів керівництво театру приділяло увагу й ознайомленню єврейського глядача з творами української літератури. Так, у 1929 році художня рада театру прийняла рішення підготувати виставу за твором українського письменника Петра Панча «Голубі ешелони» [17, с. 252].

Зазнала змін і тематика п'єс. В них все частіше створювались образи ворогів, шпигунів, висміювались «дрібнобуржуазні елементи». Цензурна комісія затверджувала репертуар театру й ретельно вивчала зміст п'єс. Ті з них, що не відповідали ідеології більшовизму, не допускались до постановки.

Враховуючи те, що театр обслуговував єврейське населення не лише м. Харкова, а й інших міст всієї України, Наркомпрос в 1933 році реорганізував Державний єврейський театр на Всеукраїнський [18, с. 209], а згодом, з переносом столиці України з міста Харкова до Києва, театр теж було переведено до нової столиці.

Таким чином, робота проведена Державним єврейським театром в 1925–1934 роках сприяла підвищенню культурного рівня єврейського населення не лише міста Харкова, а й всієї України, сприяла формуванню певного рівня політичної культури, відновленню духовно-культурних цінностей єврейського народу.

Література:

1. Етнічний довідник. — К. : Вид-во УАННН «Фенікс», 1997. — Ч. III. — С. 22; Козерод О. В. Евреи Украины в период новой экономической политики: 1921–1929 гг. / О. В. Козерод. — К. : СПД Савчина, 2002. — С. 188–191; Козерод О. В. Переломные годы. Еврейская община Украины в первое послевоенное десятилетие: 1919–1929 гг. / О. В. Козерод. — Харьков : Изд-во «Еврейский мир», 1998. — С. 108–110; Орлянський В. С. Євреї України в 20-30-ті роки ХХ сторіччя: соціально-політичний аспект / В. С. Орлянський. — Запоріжжя: ЗДТУ, 2000. — С. 136.
2. Етнічний довідник. — К. : Вид-во УАННН «Фенікс», 1997. — Ч. III.
3. Державний архів Харківської області (далі ДАХО). Ф. Р-845. Оп. 2. Спр. 327.
4. Там само. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 1253.
5. Нове мистецтво. — 1925. — № 1.
6. Червоний шлях. — 1925. — № 11–12.
7. Козерод О. В. Евреи Украины в период новой экономической политики: 1921–1929 гг. / О. В. Козерод. — К. : СПД Савчина, 2002.
8. Нове мистецтво. — 1925. — № 9.
9. Радянський театр. — 1931. — № 1–2.
10. Червоний шлях. — 1927. — № 5.
11. ДАХО. Ф. Р-845. Оп. 3. Спр. 1975.
12. Культурне будівництво в Українській ССР. 1917–1927. Зб. док. і мат. — К. : Наукова думка, 1979.
13. Будівництво радянської України. Збірник. Вип. II. Господарче та культурне будівництво. — Харків: Державне видавництво України, Б.р.
14. Козерод О. В. Переломные годы. Еврейская община Украины в первое послевоенное десятилетие: 1919–1929 гг. / О. В. Козерод. — Харьков : Изд-во «Еврейский мир», 1998.
15. Червоний шлях. — 1928. — № 9–10.
16. ДАХО. Ф. Р-845. Оп. 3. Спр. 2851.
17. Червоний шлях. — 1929. — № 1.
18. Там само. — 1933. — № 11–12.